

поняття. Функція термінів має бути ознакою професійного поняття, інваріантом для низки варіантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Povitrianyi Kodeks Ukrainy 07.08.2020
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text>
2. Burlakova, I., Sibruk, A., Khalinovska, L., Sibruk, V. Terminological modelling of the aviation terms system in the context of globalized information space and security of aviation industry. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 2020, 918 (1), P. 012085. <https://iopscience.iop.org/journal/1757-899X> doi: 10.1088/1757-899X/918/1/012085

ДОЦЕНКО Олена,
канд. філол. наук, доцент, Київ

ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ: ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ

Нині занадто стрімко відбуваються зміни в системі правничої термінології, причому часто вони не супроводжуються ні фаховим обговоренням, ні інформуванням населення про результати нововведень. Прикро, але до напрацювання новацій зазвичай не залучають філологів, здатних проаналізувати доречність втручання в уже чинні нормативно-правові акти або ж мовностилістичне оформлення проєктів законів. Наслідком цього є, наприклад, грубі мовні помилки у визначенні ключових понять Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», де вжито конструкцію *тягне за собою: Навмисне спотворення української мови в офіційних документах і текстах, зокрема навмисне застосування її з порушенням вимог українського правопису і стандартів державної мови, а також створення перешкод та обмежень у застосуванні української мови **тягнуть за собою** відповідальність, встановлену законом* [4]. Попри те, що

цю конструкцію як помилкову описано вже чи не в усіх посібниках з культури української мови, а нормативні варіанти її заміни запропоновано ще в Акті термінологічно-мовної експертизи проекту Конституції України 1996 року: «Словосполучення *тягне за собою* у значенні, відображеному в зазначених статтях, не є притаманним українській мові, воно є калькою з російського *влечет за собой* і вживається на позначення механічної дії – пор., російське *тянуть за собой*. Для відтворення поняття автоматичного настання певного наслідку якоїсь дії чи факту пропонується вживати *має наслідком*» [1, с. 83].

Порушення норм творення юридичних термінів, їхнього дефініювання й кодифікації в чинних нормативно-правових актах має наслідком не лише репутаційні втрати, а й призводить до можливих неправильних, неоднозначних трактувань норми права [3, с. 15–21].

Приміром, з чинного Кримінального кодексу України зникла явна дефініція поняття *злочин*. Якщо в Кримінальному кодексі України 1960 року знаходимо ґрунтовну явну дефініцію аналізованого поняття (*Злочином визнається передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на суспільний лад України, його політичну і економічну системи, власність, особу, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян, а так само інше передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, яке посягає на правопорядок* [7]), у редакції 2001 року чинного Кримінального кодексу така дефініція ще наявна, проте вже у лаконічнішому формулюванні (*Злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину* [6]), то в нині чинній редакції явної дефініції вже немає, натомість маємо прописані у ст. 12 гіперогіпонімічні зв'язки злочину, кримінального правопорушення і кримінального проступку (який, до речі, на відміну від поняття *злочин*, має дефініцію), а також явні дефініції трьох гіпонімів поняття *злочин*: *нетяжкий злочин*, *тяжкий злочин*, *особливо тяжкий злочин* [6]. Відсутність явної законодавчо закріпленої

дефініції одного з ключових термінів кримінального права засвідчує порушення базової норми термінотворення, визначеної Н. Артикуцою: «Фахівці з термінознавства обов'язковою ознакою законодавчого терміна (від лат. *terminus* – межа, кордон) називають наявність чітко окресленого змісту поняття у формі законодавчої дефініції (визначення). За наявності офіційного визначення у законодавчому акті термін вважається кодифікованим. Він є нормою, еталоном для використання у всіх подальших законодавчих і підзаконних актах, діловій документації» [2, с. 39].

Також видається сумнівною заміна етимологічно прозорого й узвичаєного в Україні терміна *хабар* на *неправомірну вигоду*. Це призвело щонайменше до порушення вимоги системності, оскільки в чинному законодавстві залишилися терміни, похідні від *хабар*. Наприклад, у Законі України «Про освіту» знаходимо дефініцію: «хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі» [5]. Тож питання доречності такої заміни дефінієндума потребує більш ґрунтовного дослідження, яке враховувало б і її юридичну доцільність, і лінгвістичну виправданість.

Отже, українське законодавство рясніє мовними хибами, зумовленими відсутністю системного лінгвістичного аналізу текстів проєктів нормативно-правових актів. Такі помилки трапляються і в мовному оформленні норм права, й у формулюванні дефініцій термінів, а також у виборі дефінієндумів, які не суперечили б нормам української літературної мови. Попри те, що «Україна має вагомі напрацювання в галузі термінологічної експертизи текстів нормативних актів, які, однак, не застосовують фахівці Апарату Верховної Ради України, вповноважені здійснювати редагування законопроєктів <...>, актуальним залишається питання розроблення рекомендації щодо логіко-синтаксичного компонента методики комплексної експертизи законопроєктів» [3, с. 21], а також залучення лінгвістів до процесів юридичного термінотворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акт термінологічно-мовної експертизи проекту Конституції України. Українське право. 1996. № 1. С. 80–84.
2. Артикуца Н. В. Законодавчі терміни та їх визначення. Наукові записки. Юридичні науки. 2009. Том 90. С. 39–44.
3. Доценко О. Лінгвістична експертиза законопроектів як запорука якості норм права. Закарпатські філологічні студії. 2021. Випуск 20. Том 1, 15–21. doi: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.20.1.2>.
4. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 24.03.2024).
5. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905#n633> (дата звернення: 24.03.2024).
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.03.2024).
7. Кримінальний кодекс України від 28.12.1960. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05/ed20110126/find?text=%C7%EB%EE%F7%E8%ED%EE%EC#Text> (дата звернення: 24.03.2024)

ДЯЧУК Тетяна

канд. філол. наук, доцент, Київ

РОЛЬ ВАРІАНТНИХ ВІДНОШЕНЬ У НАУКОВОМУ СТИЛІ

Наявність відношень між лексичними одиницями на рівні парадигматики – один з основних показників системної організованості термінологій різних галузей знань.

Виявами динамічності лексико-семантичної системи мови вважається її варіативність. На думку Л. Малевич, «...варіантні та константні елементи у складі кожної мови виявляють її основну